

Lauseoppi ja Lulluksen taito.

PAAVO SIRO on Virittäjässä 1944 ss. 406—420 julkaissut poleemisen artikkelin, johon kirjoitukseni Lauseopin periaatekysymyksiä on antanut lähimmän aiheen. On heti alussa todettava, että Siron kirjoitelma on sanontansa selvyydessä ja yleensä koko tyyliltään hänen kaikkia tähänastisia julkaisujaan huomattavasti etevämpi. Hänen artikkelinsa on näin ollen varmaan entistä paremmin omansa osoittamaan niille, arvatenkin

perin harvoille, jotka ovat keskustelumme jaksaneet perehtyä, miten perinjuurin käsityksemme poikkeavat toisistaan. En todellakaan löydä mitään, mikä voisi välittää ja sovittaa.

On varsin vanha totuus se, että ihmiskieli on puutteellinen. Erittäin hyvin tietävät tämän ne, jotka pyrkivät esittämään ajatuksiaan tieteellisen täsmällisesti ja tarkasti. Mutta kaikista ihmiskielen puutteista huolimatta on ihmiskunnan keksinnöt tähän mennessä voitu sentään tyydyttävästi esittää eikä tietääkseni mikään keksintö ole siitä syystä jäänyt ilmi tulematta, ettei sitä ole voitu sanoiksi pukea. Niinpä voimmekin huolta luottaa siihen, ettei kielitieteessäkään lähimmässä tulevaisuudessa tehdä niin nerokkaita keksintöjä, ettei niitä pystyittäisi tavalliseen perittyyn tapaan muille tutkijoille selvittelemään. Logistikkojen oppien mukaan olisi kuitenkin satojen vuosien aikana työläästi kehkeytynyt ilmaisujärjestelmä, jonka Paavo Siro vähemmän kohteliaasti leimaa pakinatyyliksi, heitettävä nurkkaan ja luotava kokonaan uusi merkkikieli, jotta kaikki epätarkkuudet ja salaiset virheellisyyksien lähteet häviäisivät. Olisi luovuttava kielen sanoista ja niiden tilalle sijoitettava koukeroita, numeroita, kirjaimia jne. Nämä pyrkimykset eivät ole mitään uutta lajissaan. Aina on ollut oppineita, jotka tällaisia ovat haaveilleet siitä huolimatta, että edeltäjien työ on epäonnistunut niin täydellisesti, kuin mikään yleensä voi epäonnistua. Ensimmäinen huomattava logistikko oli Raymundus Lullus, joka keskiajalla koetti ajattelemisen ja olevaisen lakeja havainnollistaa erityisten kuvioden avulla. Niinpä hän esim. Jumalan merkitsi A:lla ja sijoitti sen ympyrän keskipisteeseen. Jumalan ominaisuuksia hän osoitti sitten muilla kirjaimilla, niin pitkälle kuin ominaisuuksia riitti, ja nämä kirjaimet hän pani vuorostaan ympyrän kehään. Tämmöisten ajatuskoneiden avulla Lullus luuli varsin helposti löydettävien vastaukset kaikkiin mahdollisiin kysymyksiin. Itse periaate on siis sama kuin Sirolla, joka joistakin ihmeellisistä kaavoista luulee voivansa johtaa lauseopin ilmiöt ja erilaisten laskutoimitusten avulla päästä tuloksiin, jotka ovat tieteelle aivan uusia ja yllättäviäkin, vaikka ne tosiasiallisesti ovat olleet kätkeytyinä erinäisiin tuntemiimme edellytyksiin. Kysymyksessä on siis sama menetelmä, joka matematiikassa on johtanut suurenmoisiin tuloksiin. Periaatteessa tämä kaikki saattaa kuulostaa sievältäkin, varsinkin jos vielä vetoamme teoreettiseen fysiikkaan. Tosiasiaksi kuitenkin jää, ettei muodollisella logiikalla ole ollut osaa eikä arpaa empiiristen tieteiden kehityksessä. Voipa melkein sanoa, että uudenaikainen tiede on kehittyessään ja kasvaessaan ollut yhtämittäisessä taistelussa logiikkaa vastaan, joka on ollut pahana jarruna. Erityisesti kielentutkimuksen historia tietää kertoa, miten työlästä on ollut muodollisen logiikan kahleista vapautuminen. Tätä vapautumista kaipaamme jatkuvasti. Sirolle tekisi hyvää tutkia, mitä suuri matemaatikko ja uudenaikaisen filosofian isä Descartes on sanonut logiikasta ja Lulluksen taidosta tutkimuksessaan oikean järjenkäytön metodista. Tämä teos on muuten kirjoitettu todelliseen pakinatyyliin, ja se näyttää havainnollisesti, miten selvästi ja kirkkaasti ajatteleva henki voi yksinkertaisella tavalla ilman koukeroita käsitellä kaikkein suurimpiakin kysymyksiä. Selvän sanonnan ja selvän ajatuksen suhde on ilmeinen.

Siro sanoo, että olen pahantahtoisesti tulkinut hulluin päin hänen jaottomia ja jaollisia substantiiveja koskevaa määritelmäänsä. Tähän voin vain sanoa, ettei niin paljon hyvää tahtoa löydä mistään, että Siron avuton määritelmä tulisi alkuunkaan käyttökelpoiseksi. Sitä ei voi millään pelastaa. Sellaisten, suoranaisia ajatusvirheitä sisältävien määritelmien laatiminen ei ole sallittua edes pakinatyyllillä kirjoittaville, saati sitten eksaktisuutta tavoitteleville logistikoille. Tavallisella suomen kielellä Siro ei nytkään ole voinut yrittää puolustella asiaansa, vaan hän on turvautunut ihmeellisiin kuvioihin, vaikka pohjaltaan on perin yksinkertaisista asioista kysymys: on kysymys tiedoista, joita jo oppikoulun alaluokilla vaaditaan. Siron kuvioista, joissa on ympyröitä, kaarisulkeita, viivoja, pieniä *a* kirjaimia jne., pitäisi mm. käydä ilmi, että *Kompan apulaiset ja oppilaat* ovat semmoista kokonaisuutta, joka ei jakaudu selvästi toisistaan erottuviin yksilöihin, vaan joka on mielivaltaisesti jaettavissa osiin, aivan kuin maito tai vesi. Samoin pitäisi siitä käydä ilman muuta selville, että esim. *poika* on sekä jaoton että jaollinen. Jollen tuntisi Siroa perin yksivakaiseksi nuoreksi mieheksi, olisin melkein valmis vannomaan, että hän on kuvionsa tehnyt veitikka mielessä laatiakseen parodian logistiikasta. Minä puolestani pyörittelen mieluummin vaikkapa Lulluksen ympyröiden kehiiä ja etsin niistä Jumalan ominaisuuksia, kuin käyn suomen kielen lauseopin kysymyksiin etsimään vastausta Siron talismaaneista.

Siro on käynyt artikkelissaan ruotimaan paria lausetta, jotka esiintyvät numerustutkimuksessani FUF XXVII. Mistään kielitieteellisestä asiasta ei ole kysymys, vain muodosta. Olen eräässä yhteydessä käyttänyt subjektia ja objektia muussakin kuin kieliopillisessa mielessä. Olen aivan varma siitä, että jokainen on täysin ymmärtänyt sanani, pienintäkään erehtymisen mahdollisuutta näet ei ole. Silti myönnän, että Siro on tehnyt oikean ja loogillisen huomion. Siron keksintö on tuonut elävästi mieleeni maisteri Rikkosen pikkuisen veljenpojan, josta Rikkonen itse kertoo Suomen Sosialidemokraatissa seuraavaan tapaan: Kun veljeni perheineen oli Savossa kesälomaa viettämässä, niin he kalastusmatkalla kerran pistäytyivät eräässä rantatalossa. Talon emäntä pois lähdettyessä kehoitteli: »Poiketkaa nyt toistenkin taloon, kun täällä päin uistimella soudattel!» — Tähän siihen aikaan kolmivuotias Olli-poika huomautti: »Eihän uistimella soudeta.» — Emäntä hätäntyneenä oikaisemaan: »Eipä tietenkään. Veneellä soudetaan.» — Mutta Ollille ei kelvannut sekään, vaan hän tokaisi: »Ei veneellä soudeta. Airoillahan soudetaan.» Olli-pojan suhtautuminen tilanteeseen oli täsmälleen sama kuin Siron suhtautuminen kielitieteeseen.

Vakavammin on otettava se huomautus, minkä Siro esittää käsitteen tulkintaani vastaan. Tämä kohta näet paljastaa sen syvän eron, mikä meidän katsantokantojemme välillä on. Siro on formalisti, alusta loppuun. Tieteessä on hänelle tärkeintä se, miten asiat esitetään. Siron käsite on muodollisesta logiikasta saatu. Niinpä käsite ihminen esim. on niiden olioiden luokka, jotka ovat ihmisiä, se käsittää siis sen, mikä kaikille ihmisille on yhteistä. En kai vaadi liian suurta tunnustusta itselleni, jos sanon, että olen varsin hyvin jo parin kymmenen vuoden ajan tuntenut tällaisen käsitteen määritelmän, minkä saamme mistä koululogiikan alkeis-

kirjasta tahansa. Työskentelyni empiirisen tieteen parissa on minulle kuitenkin aikoja sitten näyttänyt, että tieteessä tarkoitamme käsitteellä säännöllisesti aivan muuta kuin muodollisessa logiikassa. Käsite on lyhyesti ja suomeksi sanottuna meidän käsityksemme jostakin asiasta, se sisältää kaiken sen, mitä siitä tiedämme. Käsite ihminen merkitsee siis tieteelle ensi sijassa kaikkea sitä, mitä tutkimus on saanut ihmisestä selville. On siis kysymys puhtaasti ideaalisesta objektista, oliosta. Tällainen ei voi olla mikään realiteetti, todellisuudessa sellaista ei esiinny, ei myöskään mielikuvituksessamme, koska meillä ei voi olla vastaavanlaista yleismielikuvaa. Voimme vain hengessämme tarkoittaa tällaista ideaalista oliota, joka on samalla kertaa kiinalainen ja eurooppalainen, sairas ja terve, tumma ja vaalea jne. Tietenkin pyritään pitämään silmällä sitä, mikä on kaikille yksityistapauksille yhteistä, niin että samaan käsitteeseen kuuluvat yksityisoliot jollakin tavalla osoittaisivat kaikki keskenään jotakin yhteistä. Tämä ei kuitenkaan tavallisesti ole mahdollista. Vain matematiikassa ja muodollisessa logiikassa voimme luoda tässä suhteessa ehjiä käsitteitä. En osaa kuvitella, mikä se ominaisuus olisi, joka olisi esim. kaikille ihmisille yhteinen ja jonka perusteella voisimme luoda kiistattoman luokan ja sitä vastaavan käsitteen. Tieteessä on pakko lukea kaikki epäsikiötkin, tylsämieliset jne. ihmisiksi. Mutta todellisuutta koskeva tiede ei pyrikään muodollisen logiikan harrastamiin määritelmiin, niitä vastaan on tavallisesti juuri aina taisteltukin. Tieteen käsitteet ovat dynaamisia, ne tulevat tieteen edistyessä päivä päivältä yhä täydellisemmiksi, eivätkä ne milloinkaan sisällä enempää, kuin mitä ihmiset ovat voineet panna ne sisältämään. Käsitteitä vastaavien sanojen käyttö on totutun tavan mukaista ja sovinnasta eikä perustu mihinkään ankaraan määritelmään. Juuri se seikka, ettemme pysty biologista ja sosiologista todellisuutta edes väkivaltaisesti ideaalistamalla saavuttamaan osapuulleenkaan tyydyttäviä käsitteitä, tekee kaiken tutkimuksen formaalistamisen periaatteessakin mahdottomaksi.

Haluan erityisesti huomauttaa, että kielitieteen käsitteet eivät eroa lainkaan muista todellisuutta koskevista käsitteistä. Emme voi keksiä mitään sellaisia piirteitä, jotka olisivat esim. kaikille objekteille tai attribuuteille yhteisiä ja jotka samalla erottaisivat ne muista lauseenjäsenistä. Kielifilosofoille tämä on tuottanut paljon päänvaivaa ja harmia, sillä he ovat, sitä ei voi kieltää, melkein järjestään muodollisen logiikan kahlehtimia ajatuksenjuoksussaan. Siron ei kysymys näytä kuitenkaan tuottavan vaikeuksia. Hyvä on, hän sanoo, jos objekti ja attribuutti eivät käsitteinä tyydytä formalismin vaatimuksia, niistä on luovuttava ja on luotava kokonaan uudet käsitteet, jotka vastaavat »tieteen» vaatimuksia. Vuosituhansien aikana syntyneitä käsitteitä, jotka ovat tähän mennessä palvelleet erinomaisesti ihmiskuntaa ja joiden merkitys tieteen edistyessä on lakkaamatta muuttunut, ei niin vain heitetä menemään. Ja mitä olisivat uudet käsitteet? Naurettavia tieteellisten käsitteiden irvikuvia, samantlaisia kuin Siron määritelmä jaollisista ja jaottomista substantiiveista.

Siron intohimona on eksaktisuus. Niinpä hän viihtyykin mieluummin logiikan maailmassa, jossa ei elävän elämän ylenpalttinen värikykyys ole kalpeiden kaavojen tiellä. Varsinainen kielentutkimus näyttää jääneen

hänelle täysin vieraaksi ja käsittämättömäksi. Hän ei edes halua puhua samaa kieltä kuin tavalliset kielentutkijat. Lukiessani Siron kirjoitelmia on elävästi muistunut mieleeni Antti Puuhaaran sadusta soutajajoukko, joka oli tuomittu veneeseensä. Niin Sirokin näyttää soutelevan rannasta rantaan logistiikan vuotavassa veneessä pääsemättä milloinkaan nousemaan rannalle, jossa kerrankin saisi vankan maan jalkojensa alle. Toivon kuitenkin edelleen vilpittömästi, että hänenlaisensa harras ja uuttera voima pelastuisi suomalaiselle kielitieteelle. Eikä pelastukseen muuta tarvita, kuin että hän jättäisi logistiset leikkiopit silleen ja laatisi yhden ainoankin kunnan tutkimuksen kielihistorian alalta.

Paavo Ravila.